

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Снежана Петрова Димитрова, ЮЗУ „Неофит Рилски“,

на

дисертационния труд на Антон Георгиев Венев

на тема:

**„Регионални политики на социализма в България и Югославия: регионите на
Кюстендил и Куманово 1948 – 1963“,**

с научен ръководител доц. д-р Кристина Попова“

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

Правно-Исторически Факултет

Катедра „История“

Научна област: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.2 „История и археология“

1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите

Според предоставените сведения Антон Венев е зачислен за редовен докторант към катедра „История“ в Правно-Исторически Факултет, професионално направление 2.2 История и археология, научна специалност История на България, през 2016 г. със заповед 2829/17.12.2016 г. и отчислен с право на защита през 2021 г. със заповед 1649/22.07.2021 г. Той е изпълнил всички изисквания, свързани с докторантурата, включително като е участвал активно в научни конференции и други академични форуми. Дисертантът е представил шест научни публикации в реферирани (без Skopus & Web of Science) и нереферирани издания – статиите са свързани с тематиката на неговата дисертация, разкривайки специфичните му интереси в областта на регионалните политики на социализъм в България през разглеждания период. Предложеният автореферат отразява основните моменти от съдържанието и научните

достигания на дисертационния труд, отличава се с яснота и стегнатост на изложението, издържан е технически и показва важна граматическа култура. С всичко това той е отговорил на предварителните нормативни изисквания за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ в съответното професионално направление.

Дисертационният труд на Антон Венев, в обем от 475 страници, е на тема **„Регионални политики на социализма в България и Югославия: регионите на Кюстендил и Куманово 1948 – 1963”**, с научен ръководител доц. д-р Кристина Попова. Състои се състои от увод, 5 глави (с многобройни параграфи и подпараграфи), заключение, библиография, таблици, списък със съкращения и приложения (под формата на снимков материал).

В структурно-тематично отношение и хронологичен план текстът е дисертабилен, времевата рамка на труда аргументирано е защитена със знакови събития от историята на социализма на България и Югославия, които жалонират общото и различното в техния път към изграждане на *нов* обществен в условията на авторитарни режими с еднопартийна управленска система. Авторът, обаче, не се придържа във всички глави към този време отрязък (1948 – 1963 г.) – така например първа глава, в която се описва „Социалистическото самоуправление в Югославия: идеология и осъществяване”, не завършва с конституцията от 1963 г., а продължава да разглежда развитието на управленската ѝ система до 1970-те; при това през кризите на самоуправленския социализъм като следва логиката на дебата в западната литература за социалистическия експеримент в Титова Югославия (стр. 64 – 68). Отчитайки научните позиции на Сабине Рутар, Павел Колар, Волфганг Хьопкен, Бенедето Дзакария, докторантът определя границите на демократизация на социализма и на интензивно развитие на политическата система, основана на работническото самоуправление, като посочва и връзката на този дебат с развитието на социалдемократията в Германия, подминавайки синдикалното движение в тази посока във Франция. Всъщност това е една от добрите аналитични части в дисертационния труд. Подчертавам това, защото и в главата за демографското развитие на Кумановския регион миграционните процеси са проследени до 1971 г., без да е обосновано какво налага това разтегляне на хронологията, от една страна. А от друга страна, работническото самоуправление като основен акцент в спецификите на югославския социализъм правят за подобна тема горната граница не

толкова приемлива, ако останем дори само при югославските автори, с чийто текстове и концепции докторантът борава в аналитико-тематичен план.

Актуалността на темата е защитена и със самия избор да се сравняват тези две области в исторически план с оглед възможностите за регионално сътрудничество между Кюстендилско и Кумановско в контекста на бъдещото присъединяване на Северна Македония към ЕС.

Уводът отговаря на изискванията за този жанр при дисертационен труд, доколкото в него е обоснована темата и значението ѝ в съвременната историография през обзор на релевантната югославска и българска литература, очертана е методологията, посочена е изворовата база, направен е опит да се изяснят значението и смисъла на аналитичните понятия, с които борава докторантът. Посочени са приносните моменти, като тук трябва да подчертая, че те отразяват постигнатото от автора при преследване на целите и задачите, които си е поставил с тази дисертация. Относно ключовия за труда изследователски термин „регионална политика” Антон Венев подчертава, че: „Регионалната политика не се използва, като термин в документите и източниците от изследвания период в България. Това понятие ще употребявам, за да маркирам действията на централната власт и съответните регионални подразделения на управление, които спомагат и подкрепят водещите направления на регионалната икономика, образование и култура, като се грижат за балансиране и уравновесяване признаците на стагнация и застой” (стр.11).

При така привилигирован научен подход от автора възниква обаче поредица от въпроси. Имало ли е регионални политики на социализма в България в смисъла на възприетото от Антон Венев разбиране на регионалната политика като съвкупност от разнообразни мерки и действия на държавно и местно ниво за ускоряване на регионален растеж и преодоляване на икономически диспропорции ? И в какво точно те се изразяват като специфика по отношение на политиките на държавния социализъм като цяло? Имало ли е райониране на тези политики в разглеждания период на налагане на нов обществен строй? Доказва ли административното, социално-политическо и културно развитие на „Кюстендилския регион” през 1948 – 1963 г. тяхното наличие? Същото, но с известни нюанси, би могло да се пита и за Втора Югославия, макар че федеративният принцип на държавно устройство, особеният път на развитие след разрива със Сталин и откъсването от съветската орбита след 1948 г., които водят до

опит за децентрализация и най-вече за налагане на работническото самоуправление, биха дали основание да се изследва до каква степен би могло да се изгради концепция за „регионални политики на социализма на Югославия“? „Националният, не съветски тип социализъм на Югославия“, както го нарича докторантът, явно за да го разграничи от интернационализма на социалистическия блок, би ли могъл сам по себе си да бъде регионална форма на социализъм? Още повече, че аз не срещнах в цитираните от докторанта основни трудове, които той преразказва, термин „регионални политики“ и ако той бе успял да изследва и разкрие специфики в развоя на НР Македония в рамките на ФНРЮ, през историческото развитието на „Куманово като обособен регион“, които да формулира като понятие за регионална политика на социализма, то безспорно трудът щеше да има специфичен приносен характер. Не е случайно, че в увода понятието „Кумановски регион“ е с географско съдържание и изглежда механично и не звучи убедително като понятие. Независимо че в параграфа за административното развитие на регионите към глава втора се проследява териториалното деление и обединяването на трите града (Куманово, Кратово и Крива паланка) в обща Кумановска околия през 1955 – 1963, остава неубедителна употребата на понятието регион за тази област. Още повече, че самата дисертация изтъква засилващата се роля на общините като елемент на общественото самоуправление в Югославия след 1955 г. (на стр. 125). И при липса на анализ от страна на докторанта за мястото на отделни „региони“ в специфичните политики на особения модел на Титовия социализъм в противовес на бюрократичния и естатичен съветски модел остава подвъпросно, доколкото тъкмо при това разбиране на основното аналитично понятие биха се открили регионалните политики на социализма в западната ни съседка, за да се основава върху тях сравнителен план в дисертационния труд. Още повече, че основната изследователска теза на автора е, че: „политиките за регионално развитие, предприети или наложени, в България и Югославия, независимо от разликите, са в основата на изоставането и диспропорциите в развитието на двата региона, което продължава и до днес“.

Частичен, на места удовлетворителен, на други не, отговор на подобни въпроси би могъл да се намери в отделните параграфи на всяка от петте глави, факт, който по-скоро оставя отворени за дискусия повдигнатите въпроси. Като на възникването им в хода на четенето на този дисертационен труд също би могло да се погледне като на негов приносен момент.

Добро впечатление прави структурата на дисертацията, както вече заявих, тъй като нейната логика обвързва макроисторическия разказ с микроисторическо ниво (ролята на личностите, например). Доколкото основна цел на изследването са макро процесите и тяхното сваляне на ниво регион и общини, от една страна. А от друга, тя е историята на социализма, като понятие и практика, за да се открият различията на сталинския и титовия модел на управление на многонационални държави с еднопартийни режими и авторитарна власт. В тази перспектива доста натежава като обем първата глава „Социализмът в Югославия: историческо и политическо развитие и модели“, още повече, че тя е изградена основно върху вторична литература и публикувани документи. И особено прегледа на историята на социализма (идеи и практики) и еволюцията на комунистическите партии към подобни, но не идентични, еднопартийни и авторитарни модели на държавен социализъм (независимо от разделените пътища на двете държави след 1948 г.). Бихме могли да допуснем, че целта е да се създаде по-широк историко-идеологически, политически и икономическо-социален контекст, за да се открият процесите на индустриализация и модернизация, както и преходът към работническо самоуправление при Тито и установяване на централизиран бюрократичен социализъм на петилетните планове у нас, и в двата случая с ефектите им върху развитието върху Кюстендил и Куманово. В съответните параграфи, посветени на регионалните политики, тук разбирани като следствие на децентрализация, която, според автора, влияе върху урбанизацията, са проследени процеси, които не постигат търсеното преодоляване на неравномерното икономическо развитие във вътрешнополитически план и за двете държави. В този контекст авторът отстоява основната си теза, че историческото наследство (разнообразие на култури и неравномерно развити райони) прави от ФНРЮ една от малкото държави с целенасочена регионална политика, в смисъла в който авторът я разбира, като държавно планиране и инвестиции в икономически неразвитите райони. Разглеждайки два етапа в тази политика, разделени от въвеждането на самоуправлението, Антон Венев заключава, че не е постигната стратегическата цел на тази политика (смекчаване на диспропорциите) и отбелязва засиленото изпреварващо развитие на исторически по-развитите като цяло области от бившата Хабсбургска монархия с това на периферните им територии от някогашната Османската империя като Косово, например.

2. Научни приноси

Всъщност приносните моменти в дисертацията са в следващите глави, в които Антон Венев проследява административното устройство в сравнителен план на Кюстендилско и Кумановско, за да покаже как по-сложното историческо наследство на последния влияе и определя различията на двата района, от една страна. А от друга подчертава, че по-ранното обособяване в околии на Кюстендилско, както и настъпилите процеси на урбанизация, насочвайки към обезлюдяването на областта, налагат заменянето на отрасловия с териториалния принцип на управление. Разглеждайки ефекта на ускорена индустриализация върху процесите на модернизация в селското стопанство и съответно в културната сфера и здравеопазването, Венев извежда общото и различното в развоя на двата района, когато анализира двата модела на индустриално развитие. Приносите на автора са в проследяване на процесите на стопанското развитие на Кюстендилско и Кумановско през опитите на две държавни планови политики да преодолеят занаятчийския характер и неразвитост на двата района през национализация, индустриализация и колективизация. Проследявайки различната им стопанска история до 1944 г., Венев подчертава как политиките на мащабната индустриализация в България се отразяват върху двете Кюстендилски околии след като не води до реструктуриране на индустрията и до засилване на машинизирано производство и не се постига баланс между тежка промишленост и производство на стоки за потребление (до 1953 г.) – последното по правило е свързано с прехода от занаятчийско производство към лека промишленост. С преобладаващо стопанско развитие до 1959 г. Кюстендилско се изправя пред проблема за безработицата и необходимостта от реформи в икономиката, които според Венев, са в основата на „същинската регионална политика” с преминаването към териториалния принцип и съответното засилване на общинските съвети. Признанието на автора, че едва от 1960-те започва да се очертава „частична регионална политика” (и с обособяването отново на Кюстендилски окръг) показва значимостта на детайлното изследване на икономическото развитие на тези две околии за разбиране насилието на идеологията над реалността през пораженията, които тя нанася във фундамента на всяка власт – икономика и благосъстояние на населението. В този контекст е и приносът на труда, тъй като се показва ограничената роля на личността (в лицето на първите секретари на ОНС на БКП), които се опитват да въведат „истински принцип на регионална политика” в смисъла ѝ да преодолява неравенства и „властта да остава по-близо до гражданите”, решавайки проблемите им по-бързо и рационално и чрез преодоляване на регионалните несъответствия.

Към приносите се отнасят и въведените в научно обръщение документи от фондовете на окръжните и околийски комитети на БКП в Кюстендил и Станке Димитров (днес Дупница), на градските комитети в двата града, на Околийския народен съвет на трудещите се в Кюстендил, както и на важни документи за административното устройство и икономическо развитие на Кумановска околия и общините ѝ от Държавния архив на Република Северна Македония. Също така, макар и не през метода на контент-анализа, вплитането на местната преса в историческия разказ, на автобиографичните текстове и краеведски изследвания в дисертация, посветена на политики, които Антон Венев търси да изведе като „специфично регионални“ за две съседни области, с общо историческо минало, но разделени в различни държавни формации, с цел да се почерпи от миналия опит заради ново общо бъдеще в рамките на ЕС, е част от приносите на представения за присъждане на научна степен „Доктор“ труд.

3. Препоръки

Историята на икономическото развитие на Кумановска околия от 1948 до 1963г. би спечелила, ако Венев бе проследил тези процеси в диалог с изследването както на Сърджан Милошевич „Аграрна политика у Югославији (1945 – 1953)“, така и на Никола Узунов – „Стопанството на Република Македонија: 1945–1990“, в което изследователят от днешна Северна Македония прави извода, че икономическата и социална трансформация на югославската република Македония преминава през 6 фази на политическа еволюция, съответстващи на тези в югославската федерация, за да се открият специфики на регионална политика, както по отношение на републиката, така и специфично за Кумановско.

Въпреки че дисертацията има приносни моменти в главите за процесите на национализация в Кюстендилско и за административното устройство, колективизацията и развитието на аграрния сектор в Кумановско и Кюстендилско, остават отворени няколко въпроса относно доколко развитието на тежката промишленост е насилие над местните условия, но от друга страна възможна ли е развита лека промишленост без интензификация, а последната остава в зависимост от процеса на индустриализация и механизация. И всички те опират до важната идеология за обществото на благосъстоянието и консуматорското общество като ефект от икономически растеж, но и целенасочена държавна политика в сферата на

образованието и здравеопазването. И още може ли в историята на Кюстендилско (съответно околия и окръг) да се открие фигура и съизмери с тази на Салтир Путински.

Основната ми препоръка към труда е, ако се мисли за издаване в съкратен обем и с акцент върху главите, които имат принос, да се премислят социалните политики съответно в Кумановско (а защо не и в Кюстендилско) в план, който добре е развит в емпирично и теоретично отношение от сръбската изследователка Ивана Добривоевич, която разглежда в своите изследвания държавната репресия в Кралство Югославия, индустриализацията на социалистическа Югославия, жизнения стандарт на обикновените хора, миграцията село-град, живота на младежта в социалистическа Югославия и семейното планиране.

4. Заключение

Независимо от критиките и забележките оценявам положително работата на докторант Антон Венев и подкрепям присъждането на образователната и научна степен „Доктор“. Считам, че с дисертационния труд той показва и заложи за по-нататъшно развитие като изследовател на историята на Кюстендилско в балкански контекст.

Член на научното жури:

(Доц. д-р Снежана Димитрова)

Благоевград, 20.06.2025 г.

SOUTHWEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKY"

REVIEW

By Assoc. Prof. Dr. Snezhana Petrova Dimitrova, Southwest University "Neofit Rilsky",

on

the dissertation work of Anton Georgiev Venev

on the topic:

"Regional Policies of Socialism in Bulgaria and Yugoslavia: the Regions of Kyustendil and Kumanovo 1948 - 1963",

with scientific supervisor Assoc. Prof. Dr. Kristina Popova"

for awarding the educational and scientific degree "Doctor"

Scientific field: 2. Humanities

Professional field: 2.2 "History and Archaeology"

Faculty of Law and History

Department of History

1. Data on the doctoral studies, dissertation, abstract and publications

According to the information provided, Anton Venev was enrolled as a full-time doctoral student at the Department of History at the Faculty of Law and History, professional field 2.2 History and Archaeology, scientific specialty History of Bulgaria, in 2016 by order 21/06.01.2016. He has fulfilled all the requirements related to the doctoral studies, including actively participating in scientific conferences and other academic forums. The dissertation has presented six scientific publications in refereed (excluding Skopus & Web of Science) and non-refereed publications - the articles are related to the topic of his dissertation, revealing his specific interests in the field of regional policies of socialism in Bulgaria during the period under review. The proposed abstract reflects the main points of the content and scientific achievements of the dissertation work, is distinguished by clarity and conciseness of the presentation, is technically sound and shows an important grammatical culture. With all this, he has met the preliminary regulatory requirements for the award of the educational and scientific degree "doctor" in the relevant professional field. Anton Venev's dissertation work, in a volume of 475 pages, is on the topic "Regional Policies of Socialism in Bulgaria and Yugoslavia: the Regions of Kyustendil and Kumanovo 1948 - 1963", with scientific supervisor Assoc. Prof. Dr. Kristina Popova. It consists

of an introduction, 5 chapters (with numerous paragraphs and subparagraphs), conclusion, bibliography, tables, list of abbreviations and appendices (in the form of photographic material).

In structural-thematic terms and chronological plan, the text met the requirements for PHD thesis, the time frame of the work is arguably defended with significant events from the history of socialism in Bulgaria and Yugoslavia, which highlight the common and different in their path to building a new society in the conditions of authoritarian regimes with a one-party system of government. The author, however, does not limit his work to this time period (1948 – 1963) in all chapters – for example, the first chapter, which describes “Socialist self-government in Yugoslavia: ideology and implementation”, does not end with the 1963 constitution, but continues to examine the development of its government system until the 1970s; moreover, during the crises of self-government socialism, following the logic of the debate in Western literature on the socialist experiment in Tito’s Yugoslavia (pp. 64 – 68). Taking into account the scientific positions of Sabine Rutar, Pavel Kolar, Wolfgang Höpken, Benedetto Zaccaria, the doctoral student defines the limits of the democratization of socialism and the intensive development of the political system based on workers' self-government, while also indicating the connection of this debate with the development of social democracy in Germany, bypassing the trade union movement in this direction in France. In fact, this is one of the good analytical parts of the dissertation. I emphasize this because in the chapter on the demographic development of the Kumanovo region, the migration processes are traced until 1971, without justifying what this stretching of the chronology requires, on the one hand. And on the other hand, workers' self-government as the main emphasis in the specifics of Yugoslav socialism makes the upper limit for such a topic not so acceptable, if we stay even only with the Yugoslav authors, whose texts and concepts the doctoral student deals with in an analytical-thematic plan.

The relevance of the topic is also protected by the very choice to compare these two areas in historical terms with a view to the possibilities for regional cooperation between the Kyustendil and Kumanovo regions in the context of the future accession of North Macedonia to the EU.

The introduction meets the requirements for this genre in a dissertation work, insofar as it justifies the topic and its significance in contemporary historiography through a review of the relevant Yugoslav and Bulgarian literature, outlines the methodology, indicates the source base, and attempts are made to clarify the meaning and significance of the analytical concepts that the doctoral student uses. The contributing points are indicated, and here I must emphasize that they reflect what the author has achieved in pursuing the goals and objectives that he has set for himself with this dissertation. Regarding the key research term “regional policy” for the work, Anton Venev emphasizes that: “Regional policy is not used as a term in the documents and sources from the research period in Bulgaria. I will use this concept to mark the actions of the central government and the relevant regional government subdivisions, which assist and support the leading directions of the regional economy, education and culture, taking care to balance and counteract the signs of stagnation and stagnation” (p. 11).

With such a privileged scientific approach by the author, however, a series of questions arise. Were there regional policies of socialism in Bulgaria in the sense of Anton Venev's understanding of regional policy as a set of various measures and actions at the state and local level to accelerate regional growth and overcome economic disparities? And in what exactly are they expressed as a specificity in relation to the policies of state socialism as a whole? Was there a regionalization of these policies in the period under consideration of the imposition of a new social order? Does the administrative, socio-political and cultural development of the "Kyustendil region" in 1948 - 1963 prove their existence? The same, but with certain nuances, could be asked about the Second Yugoslavia, although the federative principle of state structure, the special path of development after the break with Stalin and the breakaway from the Soviet orbit after 1948, which led to an attempt at decentralization and, above all, to the imposition of workers' self-government, would give grounds to investigate to what extent a concept of "regional policies of socialism in Yugoslavia" could be built? Could the "national, non-Soviet type of socialism in Yugoslavia", as the doctoral student calls it, apparently to distinguish it from the internationalism of the socialist bloc, be in itself a regional form of socialism? Moreover, I did not encounter the term "regional policies" in the basic works cited by the doctoral student, which he retells, and if he had managed to research and reveal specifics in the development of the People's Republic of Macedonia within the framework of the Federal Republic of Yugoslavia, through the historical development of "Kumanovo as a separate region", which he could formulate as a concept for the regional policy of socialism, then undoubtedly the work would have had a specific contributing character. It is no coincidence that in the introduction the concept "Kumanovo region" has a geographical content and looks mechanical and does not sound convincing as a concept. Despite the fact that the paragraph on the administrative development of the regions in chapter two traces the territorial division and unification of the three cities (Kumanovo, Kratovo and Kriva Palanka) in a common Kumanovo district in 1955-1963, the use of the concept region for this area remains unconvincing. Moreover, the dissertation itself highlights the growing role of municipalities as an element of public self-government in Yugoslavia after 1955 (on page 125). And in the absence of an analysis by the doctoral student of the place of individual "regions" in the specific policies of the special model of Tito's socialism as opposed to the bureaucratic and statist Soviet model, it remains questionable, insofar as it is precisely with this understanding of the basic analytical concept that the regional policies of socialism in our western neighbor would stand out, in order to base a comparative plan in the dissertation work on them. Moreover, the author's main research thesis is that: "the policies for regional development, undertaken or imposed, in Bulgaria and Yugoslavia, regardless of the differences, are the basis of the backwardness and disproportions in the development of the two regions, which continues to this day".

A partial, sometimes satisfactory, sometimes not, answer to such questions could be found in the individual paragraphs of each of the five chapters, a fact that rather leaves the raised issues open for discussion. As for their emergence in the course of reading this dissertation work, it could also be seen as its contributing moment.

The structure of the dissertation makes a good impression, as I have already stated, since its logic links the macro-historical narrative with a micro-historical level (the role of personalities, for

example). Insofar as the main goal of the study is macro processes and their overthrow at the level of regions and municipalities, on the one hand. And on the other, it is the history of socialism, as a concept and practice, in order to highlight the differences between the Stalinist and Tito models of governance of multinational states with one-party regimes and authoritarian power. In this perspective, the first chapter, "Socialism in Yugoslavia: Historical and Political Development and Models," is quite heavy in volume, especially since it is built mainly on secondary literature and published documents. And especially the review of the history of socialism (ideas and practices) and the evolution of the communist parties towards similar, but not identical, one-party and authoritarian models of state socialism (regardless of the divided paths of the two countries after 1948). We could assume that the goal is to create a broader historical-ideological, political and economic-social context in order to highlight the processes of industrialization and modernization, as well as the transition to workers' self-government under Tito and the establishment of centralized bureaucratic socialism of the five-year plans in our country, in both cases with their effects on the development of Kyustendil and Kumanovo. In the relevant paragraphs dedicated to regional policies, here understood as a consequence of decentralization, which, according to the author, affects urbanization, processes are traced that do not achieve the desired overcoming of uneven economic development in the domestic political plan for both countries. In this context, the author defends his main thesis that the historical heritage (diversity of cultures and unevenly developed regions) makes the FR Yugoslavia one of the few countries with a targeted regional policy, in the sense in which the author understands it, as state planning and investments in economically underdeveloped regions. Examining two stages in this policy, separated by the introduction of self-government, Anton Venev concludes that the strategic goal of this policy (mitigation of disparities) has not been achieved and notes the increased preemptive development of the historically more developed areas of the former Habsburg monarchy with that of their peripheral territories of the former Ottoman Empire, such as Kosovo, for example.

2. Scientific contributions

Actually, the contributing moments in the dissertation are in the following chapters, in which Anton Venev traces the administrative organization in a comparative plan of the Kyustendil and Kumanovo regions, in order to show how the more complex historical heritage of the latter influences and determines the differences of the two regions, on the one hand. And on the other hand, he emphasizes that the earlier separation into districts of the Kyustendil region, as well as the processes of urbanization that have occurred, leading to the depopulation of the region, necessitate the replacement of the sectoral with the territorial principle of management. Examining the effect of accelerated industrialization on the processes of modernization in agriculture and, respectively, in the cultural sphere and healthcare, Venev brings out the common and different in the development of the two regions when analyzing the two models of industrial development. The author's contributions are in tracing the processes of economic development of the Kyustendil and Kumanovo regions through the attempts of two state planning policies to overcome the artisanal character and underdevelopment of the two regions through nationalization, industrialization and collectivization. Tracing their different economic history until 1944, Venev emphasizes how the policies of large-scale industrialization in Bulgaria

affected the two Kyustendil districts after they did not lead to the restructuring of the industry and the strengthening of mechanized production and the balance between heavy industry and the production of consumer goods was not achieved (until 1953) - the latter is usually associated with the transition from artisanal production to light industry. With predominant economic development until 1959, Kyustendil faced the problem of unemployment and the need for reforms in the economy, which, according to Venev, are the basis of the "true regional policy" with the transition to the territorial principle and the corresponding strengthening of municipal councils. The author's admission that only since the 1960s has a "partial regional policy" begun to emerge (and with the re-establishment of the Kyustendil district) shows the importance of a detailed study of the economic development of these two districts for understanding the violence of ideology over reality through the damage it inflicts on the foundation of any power - the economy and the well-being of the population. In this context, the contribution of labor is also shown, since the limited role of the individual (in the person of the first secretaries of the Bulgarian Communist Party's National Assembly) is shown, who are trying to introduce a "true principle of regional policy" in the sense of overcoming inequalities and "for the government to remain closer to the citizens", solving their problems more quickly and rationally and by overcoming regional disparities.

The contributions also include documents introduced into scientific circulation from the funds of the district and sub-district committees of the Bulgarian Communist Party in Kyustendil and Stanke Dimitrov (today Dupnitsa), of the city committees in both cities, of the District People's Council of Workers in Kyustendil, as well as important documents on the administrative structure and economic development of the Kumanovo district and its municipalities from the State Archives of the Republic of North Macedonia. Also, although not through the method of content analysis, the interweaving of the local press into the historical narrative, of autobiographical texts and local history studies in a dissertation dedicated to policies that Anton Venev seeks to bring out as "specifically regional" for two neighboring districts, with a common historical past, but divided into different state formations, in order to draw from past experience for the sake of a new common future within the EU, is part of the contributions of the work submitted for the award of the scientific degree "Doctor".

3. Recommendations

The history of the economic development of the Kumanovo region from 1948 to 1963 would have benefited if Venev had followed these processes in dialogue with the research of both Srdjan Milosevic, "Agrarian Policy in Yugoslavia (1945 - 1953)", and Nikola Uzunov - "The Economy of the Republic of Macedonia: 1945-1990", in which the researcher from today's North Macedonia concludes that the economic and social transformation of the Yugoslav Republic of Macedonia goes through 6 phases of political evolution, corresponding to those in the Yugoslav federation, in order to highlight specifics of regional policy, both in relation to the republic and specifically for the Kumanovo region.

Although the dissertation has some useful points in the chapters on the processes of nationalization in Kyustendil and on the administrative organization, collectivization and development of the agrarian sector in Kumanovo and Kyustendil, several questions remain open

regarding the extent to which the development of heavy industry is violence against local conditions, but on the other hand, is it possible to develop light industry without intensification, and the latter remains dependent on the process of industrialization and mechanization. And all of them are based on the important ideology of the welfare society and the consumer society as an effect of economic growth, but also targeted state policy in the field of education and healthcare. And can a figure stand out in the history of Kyustendil (respectively the district and the county) and be compared to that of Saltir Putinski.

My main recommendation for the work is, if one is thinking of publishing it in a shortened volume and with an emphasis on the chapters that have a contribution, to rethink the social policies in the Kumanovo region (and why not in the Kyustendil region) in a plan that is well developed in an empirical and theoretical sense by the Serbian researcher Ivana Dobrivojevic, who examines in her research the state repression in the Kingdom of Yugoslavia, the industrialization of socialist Yugoslavia, the living standards of ordinary people, rural-urban migration, the life of youth in socialist Yugoslavia and family planning.

4. Conclusion

Regardless of the criticisms and remarks, I positively evaluate the work of doctoral student Anton Venev and support the awarding of the educational and scientific degree "Doctor". I believe that with the dissertation work he also shows potential for further development as a researcher of the history of the Kyustendil region in a Balkan context.

Member of the scientific jury:

(Assoc. Prof. Dr. Snezhana Dimitrova)

Blagoevgrad, 20.06.2025